

УДК 658.378

Л.О. Волошук, канд. екон. наук, доц.,
К.П.Ганєва, Одес. нац. політехн. ун-т

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Л.О. Волошук, К.П. Ганєва. Методичні підходи до оцінки розвитку вищого навчального закладу. Досліджені основні аспекти оцінки діяльності вищого навчального закладу, визначені основні етапи оцінки розвитку вищого навчального закладу на основі первинних облікових даних та їх аналітичної обробки, запропонована відповідна методика.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, оцінка діяльності, індекси розвитку.

Л.О. Волошук, Е.П. Ганєва. Методические подходы к оценке развития высшего учебного заведения. Исследованы основные аспекты оценки деятельности высшего учебного заведения, определены основные этапы оценки развития высшего учебного заведения на основе первичных учетных данных и их аналитической обработки, предложена соответствующая методика.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, оценка деятельности, индексы развития.

L.A. Voloshchuk, K.P. Ganeva. Methodical approaches to assessing the development of higher educational establishment. The basic aspects of estimation of activity of higher educational establishment are investigated; the basic stages of assessing the development of higher educational establishment are determined on the basis of the primary registration data and their analytical processing; the appropriate methodology is proposed.

Keywords: higher educational establishment, activity estimation, development indices.

Останніми роками ринку освітніх послуг стали притаманні такий же високий рівень конкуренції та динамічного зовнішнього середовища, як й іншим ринкам [1]. Вищі навчальні заклади бюджетної та приватної форм власності стали активними учасниками конкурентної боротьби на цьому ринку, що викликало потребу у здійсненні оцінки рівня якості освітніх послуг, результативності діяльності, динаміки розвитку та конкурентоспроможності кожного ВНЗ. З точки зору користувачів освітніх послуг при інших рівних умовах (перелік напрямів підготовки фахівців, цінова політика й т.і.) більш привабливим є той ВНЗ, що демонструє стійку тенденцію розвитку.

Крім фінансових показників діяльності, що віддзеркалюються у фінансовій звітності, керівництво навчального закладу має відстежувати низку “критеріїв привабливості” з позицій зовнішніх користувачів послуг, з тим щоб спрямовувати управлінські зусилля саме на ці показники поточної діяльності та підвищення ефективності відповідних процесів.

Для вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації головним орієнтиром для розробки системи ключових показників оцінки є методики рейтингової оцінки діяльності ВНЗ, зокрема рейтинги МОНМСУ. Вони визначають той мінімальний набір індикаторів оцінки діяльності ВНЗ, що має контролюватися його аналітичною системою.

Рейтинги ВНЗ останніми роками стали одним з найбільш доступних інструментів оцінки діяльності ВНЗ для зовнішніх користувачів, що складаються за різними методиками.

На сьогодні в Україні найбільш популярними можна вважати наступні рейтинги [2]:

“Софія Київська” (Український інститут соціальних досліджень і Кадрова академія України) — визначення найкращих ВНЗ з точки зору вступників і експертів; “Рейтинг ВУЗів” (журнал “Деньги”) — оцінка випускників потенційними роботодавцями; “Рейтинг найкращих ВНЗ України” (журнал “Кореспондент”) — визначення найкращих ВНЗ з точки зору роботодавців; “Топ 200 Україна” (кафедра ЮНЕСКО “Вища технічна освіта, прикладний системний аналіз та інформатика” / газета “Дзеркало тижня”) — оцінка діяльності університету за академічними показниками [3]; “Рейтинг ВНЗ України “КОМПАС” (компанія “Систем Кепітал Менеджмент” / Київський міжнародний інститут соціології) — визначення відповідності знань і навичок випускників вітчизняних ВНЗ запитам ринку праці [4]; “Рейтинг

університетів України” (Міністерство освіти і науки України) — моніторинг якості освіти та результативності діяльності навчальних закладів і системи освіти в цілому; “Рейтинг оцінювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ III — IV рівня акредитації” [5].

Склад показників рейтингів та результати ранжування внз України є доступними через засоби масової інформації та мережу Інтернет [6], та використовуються зовнішніми користувачами як один з основних індикаторів якості освітніх послуг та конкурентних позицій певного вищого навчального закладу. Підсумковим показником розвитку певного внз за результатами національних рейтингів можна вважати зміну його позиції (рангу) у загальному рейтингу. Проте, показник поточного рангу та його зміни, на наш погляд, є недостатньо об’єктивним та не в повній мірі відображає тенденції розвитку та результативність діяльності певного внз, як для зовнішніх, так й для внутрішніх користувачів. Це обумовило актуальність розробки підходів до оцінки розвитку внз на основі внутрішньої та зовнішньої звітної інформації. Вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації досі в ранжируванні внз, що здійснюється МОНМСУ та іншими установами, участі не приймають, тому базою розробки в даній роботі були обрані внз I-II р.а.

Метою дослідження є розробка підходів та методик оцінки поточної діяльності та розвитку внз (на прикладі внз I-II р.а). В основу дослідження покладені методичні підходи оцінки діяльності та ранжування внз III-IV р.а., звітні показники внз I-II р.а. (форма №2-3нк), методи статистичного аналізу.

Оцінка розвитку внз має містити 3 обов’язкові етапи: 1) формування банку первинних облікових даних; 2) визначення відносних показників; 3) визначення інтегральних показників оцінки діяльності та розвитку.

На першому етапі оцінки пропонується сформувати перелік первинних облікових показників діяльності внз, базою для побудови якого можуть служити форми звітів внз, а також додаткові показники враховуючи специфіку діяльності та пріоритетні напрями розвитку. При цьому показники діяльності доцільно представити у розрізі трьох тематичних блоків: 1) масштаби та обсяги діяльності; 2) ресурсне забезпечення та потенціал; 3) результативність та якість навчання.

Перелік первинних показників, враховуючи специфіку діяльності внз I-II рівнів, за означеними тематичними блоками наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники діяльності внз (I-II рівнів акредитації)

Код показника	Зміст показника
1	2
<i>Обсяги діяльності</i>	
1.1	Кількість структурних підрозділів
1.2	Кількість предметно-циклових комісій (ПЦК)
1.3	Кількість випускаючих ПЦК
1.4	Кількість відділень денної форми навчання
1.5	Кількість навчально-науково-виробничих комплексів
1.6	Кількість відокремлених структурних підрозділів
1.7	Вартість навчання (середня) за ОКР молодший спеціаліст на рік одного студента (грн)
1.8	Вартість навчання (середня) за ОКР “бакалавр” на рік одного студента (грн)
1.9	Загальний ліцензований обсяг підготовки на денну форму навчання:
1.9.1	за освітньо-кваліфікаційним рівнем “молодший спеціаліст”, осіб
1.9.2	за освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр”, осіб
1.10	Контингент студентів всіх форм навчання і джерел фінансування (осіб):
1.10.1	у т. ч. навчаються за державним замовленням (всього осіб)
1.10.2	у т. ч. навчаються за рахунок інших джерел фінансування (осіб)
1.11	Контингент студентів денної форми навчання (осіб):

Продовження таблиці 1

1	2
1.11.1	у т. ч. навчаються за державним замовленням (всього осіб)
1.11.2	у т. ч. навчаються за рахунок інших джерел фінансування (осіб)
1.12	Контингент студентів заочної форми навчання (осіб):
1.12.1	у т. ч. навчаються за державним замовленням (всього осіб)
1.12.2	у т. ч. навчаються за рахунок інших джерел фінансування (осіб)
1.13	Контингент студентів дистанційної форми навчання (осіб)
1.14	Контингент іноземних студентів всіх форм навчання (осіб)
1.15	Зараховано у поточному році (всі форми навчання), всього осіб:
1.15.1	у т. ч. за державним замовленням, всього осіб
1.15.2	у т.ч. за рахунок фізичних та юридичних осіб, всього осіб
1.16	Зараховано на денну форму навчання, всього осіб:
1.16.1	у т. ч. за державним замовленням, всього осіб
1.16.2	у т.ч. за рахунок фізичних та юридичних осіб, всього осіб
1.17	Зараховано на заочну форму навчання, всього:
1.17.1	у т. ч. державним замовленням, осіб
1.17.2	у т. ч. за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб, осіб
<i>Потенціал та ресурсне забезпечення</i>	
2.1	Чисельність педагогічних працівників, осіб:
2.1.1	у т. ч. штатних, осіб
2.1.2	у т. ч. сумісників, осіб
2.2	Чисельність докторів наук, професорів, осіб
2.2.1	у т. ч. штатних, осіб
2.2.2	у т. ч. сумісників, осіб
2.3	Чисельність кандидатів наук, доцентів, осіб
2.3.1	у т. ч. штатних, осіб
2.3.2	у т. ч. сумісників, осіб
2.4	Загальна площа навчально-лабораторних корпусів, кв.м.
2.5	Загальна площа гуртожитків, кв.м.
2.6	Площа, яка здається в оренду, кв. м.:
2.7	Кількість ліжкомісць в гуртожитках
2.8	Кількість іногородніх студентів денної форми навчання, які поселені у гуртожиток, всього осіб
2.9	Загальна кількість одиниць зберігання бібліотечного фонду, тис.екз.
2.10	Загальна кількість у бібліотеці електронних підручників, одиниць
2.11	Кількість місць у підприємствах громадського харчування
2.12	Кількість місць у санаторіях-профілакторіях
2.13	Кількість місць у оздоровчо-спортивних таборах
2.14	Кількість спортивних споруд
2.15	Кількість комп'ютерних класів
2.16	Кількість навчальних дисплейних місць:
2.17	у т.ч. кількість місць, підключених до мережі INTERNET
<i>Результативність та якість навчання</i>	
3.1	Опубліковано підручників, навчальних посібників у звітному році (кількість)
3.2	Опубліковано підручників, навчальних посібників у звітному році (друковані аркуші)
3.3	Опубліковано підручників, навчальних посібників у звітному році з грифом МОН (кіл-ть)
3.4	Випуск молодших спеціалістів всіх форм навчання, всього осіб:
3.4.1	у т. ч. тих, хто навчався за кошти державного бюджету, осіб
3.5	Випуск молодших спеціалістів денної форми навчання, осіб:
3.5.1	у т. ч. тих, хто навчався за кошти державного бюджету, осіб
3.6	Кількість молодших спеціалістів з випуску, що продовжили навчання у ВНЗ III-IV р.а.
3.7	Випуск бакалаврів всіх форм навчання, всього осіб
3.7.1	у т. ч. тих, хто навчався за кошти державного бюджету, осіб
3.8	Випуск бакалаврів денної форми, осіб:

Продовження таблиці 1	
1	2
3.8.1	у т. ч. тих, хто навчався за кошти державного бюджету, осіб
3.9	Кількість бакалаврів з випуску, що продовжили навчання у ВНЗ III—IV р.а.
3.10	Чисельність випускників, що отримали диплом з відзнакою, осіб:
3.10.1	у т. ч. денна форма навчання
3.10.2	у т. ч. заочна форма навчання
3.11	Всього вибуло студентів денної форми навчання, осіб:
3.11.1	у т. ч. за академічну неуспішність, осіб
3.11.2	з поважних причин

Всі наведені показники можуть бути отримані із різних звітів та нормативної документації вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації. Представлена інформація містить абсолютні показники діяльності та може бути своєрідним “паспортом” внз, проте оцінки динаміки розвитку внз вимагає застосування до цих показників прийомів статистичного аналізу [7].

На другому етапі на основі порівняння первинних показників за звітний та попередній період пропонується оцінювати розвиток внз та системою індивідуальних індексів динаміки. При цьому при формуванні системи індивідуальних індексів розвитку повинні дотримуватися наступні умови: 1) для формування індивідуальних індексів з низки первинних абсолютних показників обираються ті показники, що мають однакову спрямованість розвитку (тільки ті, для яких зростання характеризується як позитивна тенденція); 2) з системи виключаються показники, що дублюють один одного або показники, що є складовими певного узагальнюючого показника (в розрахунку враховується узагальнюючий показник).

Системи індивідуальних індексів динаміки показників діяльності в розрізі тематичних блоків для внз I-II р.а. наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Система індивідуальних показників (індексів) розвитку внз.

Код показника	Зміст показника
1	2
Показники динаміки обсягів діяльності внз за звітний період	
1.4 д	Індекс динаміки кількості відділень денної форми навчання
1.7д	Індекс динаміки середньої вартості навчання за ОКР молодший спеціаліст на рік одного студента (грн)
1.8д	Індекс динаміки середньої вартості навчання за ОКР “бакалавр” на рік одного студента (грн)
1.9д	Індекс динаміки загального ліцензованого обсягу підготовки на денну форму навчання:
1.9.1д	за освітньо-кваліфікаційним рівнем “молодший спеціаліст”
1.9.2д	за освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр”
1.10д	Індекс динаміки контингенту студентів всіх форм навчання і джерел фінансування:
1.10.1д	у т. ч. тих що навчаються за державним замовленням
1.10.2д	у т. ч. тих що навчаються за рахунок інших джерел фінансування
1.11д	Індекс динаміки контингенту студентів денної форми навчання
1.12д	Індекс динаміки контингенту студентів заочної форми навчання:
1.13д	Індекс динаміки контингенту студентів дистанційної форми навчання
1.14д	Індекс динаміки контингенту іноземних студентів всіх форм навчання
1.15д	Індекс динаміки кількості зарахованих у звітному році на всі форми навчання
1.15.1д	у т. ч за державним замовленням, всього осіб
1.15.2д	у т.ч. за рахунок фізичних та юридичних осіб, всього осіб
1.16д	Індекс динаміки кількості зарахованих у звітному році на денну форму
1.17д	Індекс динаміки кількості зарахованих у звітному році на заочну форму
Оцінка динаміки потенціалу та ресурсного забезпечення діяльності внз за звітний період	
2.1.1д	Індекс динаміки чисельності штатних педагогічних працівників
2.2.1д	Індекс динаміки чисельності штатних докторів наук
2.3.1д	Індекс динаміки чисельності штатних кандидатів наук, доцентів

Продовження таблиці 2

1	2
2.4д	Індекс динаміки загальної площі навчально-лабораторних корпусів
2.5д	Індекс загальної площі гуртожитків
2.7д	Індекс динаміки кількості ліжкомісць в гуртожитках
2.9д	Індекс динаміки загальної кількості одиниць бібліотечного фонду
2.10д	Індекс динаміки загальної кількості у бібліотеці електронних підручників
2.11д	Індекс динаміки кількості місць у підприємствах громадського харчування
2.12д	Індекс динаміки кількості місць у санаторіях-профілакторіях
2.13д	Індекс динаміки кількості місць у оздоровчо-спортивних таборах
2.14д	Індекс динаміки кількості спортивних споруд
2.15д	Індекс динаміки кількості комп'ютерних класів
2.16д	Індекс динаміки кількості навчальних дисплейних місць:
2.17д	Індекс динаміки кількості навчальних дисплейних місць, підключених до мережі INTERNET
Оцінка динаміки результативності діяльності ВНЗ	
3.1д	Індекс динаміки кількості опублікованих підручників, навчальних посібників
3.3д	Індекс динаміки кількості опублікованих підручників, навчальних посібників з грифом МОН
3.4д	Індекс динаміки випуску молодших спеціалістів всіх форм навчання
3.6д	Індекс динаміки кількості молодших спеціалістів з випуску, що продовжили навчання у ВНЗ III-IV р.а.
3.7д	Індекс динаміки випуску бакалаврів всіх форм навчання
3.9д	Індекс динаміки кількості бакалаврів з випуску, що продовжили навчання у ВНЗ III-IV р.а.
3.10д	Індекс чисельності випускників, що отримали диплом з відзнакою

Для визначення інтегральних показників застосовується модель середньої геометричної. В результаті отримаємо інтегральні показники динаміки в розрізі трьох складових: 1) інтегральний індекс обсягів діяльності; 2) інтегральний індекс потенціалу та ресурсного забезпечення; 3) інтегральний індекс результативності. Система відповідних показників представлена у таблиці 3.

Таблиця 3

Індекси розвитку внз в розрізі тематичних блоків

Код показника	Зміст показника
$I_{од}$	Інтегральний індекс обсягів діяльності: $I_{од} = \sqrt[6]{1.4д \times 1.7д \times 1.8д \times 1.9д \times 1.10д \times 1.15д}$
$I_{прз}$	Інтегральний індекс потенціалу та забезпечення $I_{прз} = \sqrt[15]{2.1.1д \times 2.2.1д \times 2.3.1д \times 2.4д \times 2.5д \times \dots \times 2.15д \times 2.16д \times 2.17д}$
$I_{рез}$	Інтегральний індекс результативності $I_{рез} = \sqrt[7]{3.1д \times 3.3д \times 3.4д \times 3.6д \times 3.7д \times 3.9д \times 3.10д}$

На третьому етапі на основі визначених інтегральних індексів за напрямками розраховується інтегральний індекс розвитку внз за звітний період:

$$I_{розв} = \sqrt[3]{I_{од} \times I_{прз} \times I_{рез}} \quad (1)$$

Впровадження таких інтегральних показників є допоміжним інструментом та допомагає керівництву мати узагальнену оцінку динаміки ключових показників поточної діяльності ВНЗ. Результати аналізу представляються інтерес перш за все для внутрішніх користувачів та керівництва ВНЗ. Управлінські зусилля повинні бути зорієнтовані на забезпечення позитивної динаміки показників, отже ВНЗ може бути охарактеризоване як стійко зростаюче якщо: 1) значення інтегрального індексу розвитку вище за $I_{РОЗВ} > 1$ та 2) значення інтегрального індексу розвитку за звітний період більше за значення попереднього періоду $I_{РОЗВзвіт} > I_{РОЗВбаз}$.

Наведений підхід до оцінки розвитку ВНЗ є універсальним для ВНЗ будь-якого рівня акредитації та форми власності. Він також може застосовуватися для оцінки розвитку окремих структурних підрозділів (факультетів, кафедр) ВНЗ. Проте, методика оцінки (склад індивідуальних абсолютних та відносних показників) відрізнятиметься. Отже, основним завданням впровадження підходу та формування методики оцінки розвитку певного ВНЗ є формування первинних показників та їх розподіл за напрямками у відповідності до специфіки діяльності ВНЗ або структурного підрозділу.

Література.

1. Волощук Л.О., Ганева К.П. Сучасні проблеми обліково — аналітичного забезпечення підприємницької діяльності вищого навчального закладу. Матеріали 8-ї міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Розвиток України в 21-му столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми». — Тернопіль, ТНЕУ, 2010. С. 17-19.
2. Загірняк М.В. Ранжування у вищій освіті — національний досвід та перспективи розвитку / Загірняк М.В., Сергієчко С.А. / [Електронний ресурс] — Режим доступу : www.nbu.gov.ua
3. Проект "Топ—200 Україна" склав рейтинг ВНЗ—2011. Освіта та наука в Україні За матеріалами: Дзеркало тижня. [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.osvita.org.ua/news/58084.html?from=news_rss
4. Рейтинг вузов „Компас”. Методика рейтинговой оценки вузов «Компас 2011» . [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.yourcompass.org/>
5. Наказ МОНУ „ Проапробацію системи рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів у 2008/09 навчальному та 2009 календарному роках” від 24.12. 2009 № 1185. [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.nuos.edu.ua>
6. Перелік рейтингів вищих навчальних закладів України. [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/abitur/entrance/ratings/>
7. Л.А.Волощук. Статистика: теория и практика. Уч—метод. пособ. —Одесса, «ВМВ», 2010. — 136 с.

References

1. Voloshchuk L.O., Hanieva K.P. Suchasni problemy oblikovo-analitychnoho zabezpechennia pidpriemnytskoi diialnosti vyshchoho navchalnoho zakladu. Materialy 8—yi mizhnarodnoi naukovo—praktynchoi Internet—konferentsii «Rozvytok Ukrainy v 21—mu stolitti: ekonomichni, sotsialni, ekolohichni, humanitarni ta pravovi problemy» [Modern Problems of Registration-Analytical Support of Business Activities of Higher Education. Materials of the 8th International Scientific and Practical Internet-Conference “Development of Ukraine in the 21st Century: Economic, Social, Environmental, Humanitarian and Legal Problems”]. — Ternopil, 2010. PP. 17—19.
2. Zahirniak M.V. Ranzhuvannia u vyshchii osviti — natsionalnyi dosvid ta perpektyvy rozvytku [Ranking of Higher Education – National Experience and Development Prospects] / Zahirniak M.V., Serhiiechko S.A. / [Electronic resource] — Available at : www.nbu.gov.ua
3. Proekt "Top—200 Ukraina" sklavl reitynh VNZ—2011. Osvita ta nauka v Ukraini Za materialamy: Dzerkalo tyzhnia. [The “Top-200 Ukraine” Project Has Made the Rating of Universities in 2011. Education and Science in Ukraine. By: “Mirror of the Week”]. [Electronic resource] — Available at : http://www.osvita.org.ua/news/58084.html?from=news_rss

4. Rejting vuzov „Kompas”. Metodika rejtingovoy otsenki vuzov «Kompas 2011» [Rating of High Schools “Compass”. Methods of Rating Higher Educational Institutions”Compass 2011”]. [Electronic resource]. — Available at : <http://www.yourcompass.org/>
5. Nakaz MONU „ Pro aprobatsiiu systemy reitynhovoho otsiniuvannia diialnosti vyshchych navchalnykh zakladiv u 2008/09 navchalnomu ta 2009 kalendarnomu rokakh” vid 24.12. 2009 # 1185 [Order of Minisrty of Education and Science of Ukraine “On the Testing of the Rating Assessment of Higher Education Institutions in 2008/09 academic and 2009 calendar years of 24.12. 2009 № 1185]. [Electronic resource] — Available at : <http://www.nuos.edu.ua>
6. Perelik reitynhiv vyshchych navchalnykh zakladiv Ukrainy. [The List of Rankings of Higher Education Institutions of Ukraine] [Electronic resource] — Available at : <http://www.osvita.org.ua/abitur/entrance/ratings/>
7. L.A.Voloshchuk. Statistika: teoriya i praktika. Uch—metod. posob. [Statistics: Theory and Practice. A Teaching manual. / Odessa, 2010, 136 pp.

Рецензент д-р екон. наук, проф. Одес. нац. політехн. ун-та Філіппова С.В.

Надійшла до редакції 13 вересня 2011 р.